

**ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ**

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΑΓΚΑΤΙΔΗΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

(Προσφυγή υπ'αρ. 2889/09)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

11 Οκτωβρίου 2011

Η απόφαση θα γίνει οριστική υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από το άρθρο 44 §2 της Σύμβασης. Μπορεί να γίνουν διορθώσεις ως προς τη μορφή.

Στην υπόθεση Ταγκατίδης και λοιποί κατά Ελλάδας,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου (Πρώτο Τμήμα), που συνεδρίασε σε Τμήμα με την ακόλουθη σύνθεση:

Nina Vajic, Πρόεδρο,

Anatoly Kovler,

Peer Lorenzen,

Mirjana Lazarova Trajkovska,

Julia Laffranque,

Λίνο-Αλέξανδρο Σισιλιάνο,

Erik Mose, Δικαστές,

Και Soren Nielsen, Γραμματέα Τμήματος,

Αφού διασκέφθηκε σε Συμβούλιο στις 20 Σεπτεμβρίου 2011,

Εξέδωσε την ακόλουθη απόφαση που υιοθετήθηκε την ημερομηνία αυτή :

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση προέκυψε μετά από προσφυγή (αρ. 2889/09) κατά της Ελληνικής από σαράντα επτά άτομα διαφορετικών υπηκοοτήτων που ήταν κρατούμενοι στην φυλακή των Ιωαννίνων, και το όνομα των οποίων αναφέρεται στο παράρτημα («οι προσφεύγοντες») και οι οποίοι προσέφυγαν στο Δικαστήριο στις 13 Δεκεμβρίου 2008, δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών («η Σύμβαση»).

2. Οι προσφεύγοντες εκπροσωπούνται από τους δικηγόρους Θεσσαλονίκης Κ.Τσιτσελίκη και Α.Σπαθή. Η ελληνική κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπείται από τους εκπροσώπους της, τον κο Κ. Γεωργιάδη, Πάρεδρο, του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και τον κο Χρ. Πουλάκο, Δικαστικό Αντιπρόσωπο στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους. Αν και ενημερώθηκε για το δικαίωμά της να συμμετέχει στην διαδικασία (άρθρο 36 §1) της Σύμβασης και άρθρο 44 §1 του Κανονισμού), η Αλβανική Κυβέρνηση δεν απάντησε. Όσον αφορά την πολωνική Κυβέρνηση, δήλωσε ότι δεν επιθυμεί να συμμετάσχει.

3. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται για παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης λόγω των συνθηκών κράτησης.

4. Στις 8 Μαρτίου 2010, η Αντιπρόεδρος του Πρώτου Τμήματος αποφάσισε να κοινοποιήσει την αίτηση σχετικά με το άρθρο 3 στην Κυβέρνηση. Σύμφωνα με το άρθρο 29 §1 της Σύμβασης, αποφασίστηκε επίσης ότι το Τμήμα θα αποφανθεί συγχρόνως επί του παραδεκτού και επί της ουσίας της υπόθεσης.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ

I. ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΥΠΟ ΚΡΙΣΗ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

5. Η φυλακή των Ιωαννίνων, χωρητικότητας 80 κρατουμένων, είχε 220 την στιγμή που ασκήθηκε η παρούσα προσφυγή στις 13 Δεκεμβρίου 2008.

6. Στην προσφυγή τους, οι προσφεύγοντες περιγράφουν με τον ακόλουθο τρόπο τη ζωή τους στην φυλακή κατά το τέλος του 2008: οι κρατούμενοι κοιμόντουσαν σε κουκέτες μοιρασμένες σε τέσσερις μεγάλους θαλάμους (που ο καθένας τους είχε 32 κρατουμένους) και σε τέσσερις μικρούς (που ο καθένας τους είχε 8 έως 20 κρατουμένους). Επίσης υπήρχαν κρεβάτι στον διάδρομο, όπου κοιμόντουσαν 45 κρατούμενοι και σε ένα χώρο που στο παρελθόν είχε χρησιμεύσει ως πλυντήριο. Κανένας από τους θαλάμους δεν είχε καρέκλα ή κρεβάτι και δεν είχε καθόλου ελεύθερο χώρο. Οι κρατούμενοι περνούσαν δεκαοκτώ ώρες την ημέρα κλεισμένοι σε θαλάμους – οι οποίοι δεν είχαν καλό εξαερισμό- και όπου στον καθένα αντιστοιχούσαν 2 τ.μ. Οι θάλαμοι είχαν είκοσι ή τριάντα κρατουμένους που ήταν υποχρεωμένοι να μένουν στα κρεβάτια τους. Πολλοί από αυτούς υπέφεραν από βαριές ασθένειες για τις οποίες δεν τους προσφερόταν θεραπευτική αγωγή και οι κρατούμενοι που ήταν υγιείς ήταν εκτεθειμένοι σε κινδύνους μόλυνσης, λόγω της εγγύτητας αυτής. Οι ασθενείς δεν είχαν ικανοποιητική φροντίδα μέσα στην φυλακή. Οι τοξικομανείς, οι κρατούμενοι που υποφέρονε από χρόνιες ασθένειες και αυτοί των οποίων η κατάσταση απαιτούσε εγγείρηση δεν ελάμβαναν καμία φροντίδα.

7. Οι προσφεύγοντες προσθέτουν ότι ο Νόμος υπ'αρ. 2776/1999 που προβλέπει τον διαχωρισμό των κρατουμένων ανάλογα με την κατηγορία των ποινών, δεν τηρούνταν. Οι κρατούμενοι που εξέτιαν ποινή φυλάκισης ή ποινή κάθειρξης ή ακόμη όσοι κρατούνταν προληπτικά μοιραζόντουσαν τον ίδιο χώρο.

8. Σε ημερομηνία που δεν έχει διευκρινιστεί, οι προσφεύγοντες και άλλοι κρατούμενοι προσέφυγαν στον Συνήγορο του Πολίτη και παρέδωσαν μια αίτηση-διαμαρτυρία στο Διευθυντικό Συμβούλιο της φυλακής.

9. Σύμφωνα με τους προσφεύγοντες, τόσο το Υπουργείο Δικαιοσύνης όσο και η Διεύθυνση της φυλακής γνώριζαν την κατάσταση, την είχαν πληροφορηθεί από προηγούμενες αιτήσεις και το κίνημα μπούκοτς της

τραπεζαρίας που είχαν κάνει οι κρατούμενοι σε όλες τις ελληνικές φυλακές το Νοέμβριο του 2008. Αναφέρονται σε μία επιστολή που έστειλε στις 19 Ιανουαρίου 2008 ο γιατρός της φυλακής των Ιωαννίνων στον Διευθυντή και που ανέφερε τα εξής :

«Κύριε Διευθυντά,

[Απαντήσατε θετικά] στο αίτημά μου να επισκεφτώ τους κύριους χώρους κράτησης και διαμονής των κρατουμένων στην φυλακή (...) και σοκαρίστηκα.

(...) Τώρα καταλαβαίνω πολλά πράγματα που μου φαινότουσαν «ακραία» στα δεδομένα της διεθνούς βιβλιογραφίας σε θέματα υγείας, επειδή οι συνθήκες ζωής είναι πραγματικά «ακραίες», ακόμα και απαράδεκτες για μια ευρωπαϊκή χώρα:

-Ο πιο υψηλός αριθμός φαρμακευτικής αγωγής (ιδίως φαρμάκων κατά της αϋπνίας και αγχολυτικών) σε σχέση με αυτόν που αναφέρεται στην διεθνή βιβλιογραφία (20% των κρατουμένων λαμβάνουν ψυχοτρόπους φαρμακευτικές ουσίες στην Μεγάλη Βρετανία έναντι 30% στην φυλακή των Ιωαννίνων) με την αϋπνία ως το πιο συχνό σύμπτωμα. Είμαι πεπεισμένος ότι η αντίσταση του συμπτώματος αυτού στην συνήθη θεραπευτική αγωγή (...) οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις συνθήκες κράτησης (...)

-Τα συχνά αιτήματα των κρατουμένων που έχουν ιδιαίτερα ψυχολογικά προβλήματα, ικανά να τους καταστήσουν επικίνδυνους για τους ίδιους ή για τους άλλους, και οι οποίοι επιθυμούν να μπουν σε αποσυμφορημένο χώρο επιλύονται με την μεταφορά τους στο ψυχιατρικό νοσοκομείο κρατουμένων στον Κορυδαλλό (Αθήνα). Μια τέτοια μεταφορά δεν έχει θεραπευτικό αποτέλεσμα και απαντά ανεπαρκώς στην ανάγκη των ατόμων αυτών να έχουν προσωπικό χώρο (...) όπου θα μπορούσαν να διαχειριστούν τα ψυχολογικά τους προβλήματα.

-Πολλά προβλήματα προέρχονται από τσιμπήματα κοριών και από την έλλειψη αποτελεσματικότητας των γενναιόδωρων προσπαθειών της Διεύθυνσης για απολύμανση της φυλακής.

Εφιστώ επίσης την προσοχή σας στην αυξημένη πιθανότητα επιδημιών μολυσματικών ασθενειών που μεταδίδονται με μόνη την επαφή (ηπατίτιδες Α και Β, φυματίωση). Η πιθανότητα αυτή είναι αυξημένη λόγω του υπερπληθυσμού (...)

Στην ίδια λογική θα πρέπει να επισημανθεί ο αυξημένος κίνδυνος καρδιαγγειακών νοσημάτων, ένας κίνδυνος που δύσκολα μπορεί να διαχειριστεί λόγω της αδυναμίας (...) να ληφθούν υπόψη οι ιδιαίτερες διατροφικές απαιτήσεις ατόμων που πάσχουν από τις ασθένειες αυτές.

Επίσης, το να συστήσει κανείς την σωματική άσκηση ακούγεται σαν αστείο, λόγω του υπερπληθυσμού στην αυλή της φυλακής.

(...)

Είναι προφανές ότι πολλά από τα προβλήματα υγείας που παρατηρούνται στην φυλακή Ιωαννίνων έχουν κοινό παρονομαστή που μπορεί και πρέπει να αλλάξει ΑΜΕΣΑ: πρόκειται για τον υπερπληθυσμό της φυλακής, η οποία δέχεται τρεις φορές περισσότερο κρατούμενους απ' όσους μπορεί να δεχτεί.

Παρά τις καλές σας προθέσεις και τις γενναιόδωρες προσπάθειές σας για να μειώσετε τον αριθμό των κρατουμένων στην φυλακή των Ιωαννίνων, δυστυχώς σα εκφράζω την πεποίθησή μου η οποία βασίζεται στα σχετικά αποτελέσματα, ότι δηλαδή οι προσπάθειές σας είναι σε μεγάλο βαθμό ανεπαρκείς (...).

10. Οι προσφεύγοντες σημειώνουν επίσης ότι στις 23 Φεβρουαρίου 2009, η Διεύθυνση της φυλακής Ιωαννίνων υπενθύμισε στον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών ότι τόσο το Υπουργείο όσο και αυτός – που το είχε διαπιστώσει κατά τις επισκέψεις του- τελούσαν εν γνώσει του προβλήματος υπερπληθυσμού της φυλακής. Αναγνώριζε ότι η φυλακή, που είχε κτιστεί για 80 άτομα αλλά φιλοξενούσε περίπου 220 κατά μέσο όρο, δεν ήταν σε θέση να προσφέρει στους κρατούμενους επαγγελματική κατάρτιση ή άλλες δραστηριότητες αναψυχής.

II. ΤΟ ΟΙΚΕΙΟ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

A. Το οικείο εθνικό δίκαιο και πρακτική

1. Το εθνικό δίκαιο

11. Σύμφωνα με το άρθρο 6 του νόμου υπ' αρ. 2776/1999 (σωφρονιστικός κώδικας)

«1. Στην περίπτωση παράνομης ενέργειας σε βάρος τους ή παράνομης εντολής οι κρατούμενοι έχουν το δικαίωμα να αναφέρονται γραπτώς και μέσα σε εύλογο χρόνο στο Συμβούλιο Φυλακής, εφόσον, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντα Κώδικα δεν τους παρέχεται άλλο ένδικο βοήθημα. Μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από την κοινοποίηση της απόφασης με την οποία απορρίπτεται το αίτημά τους ή μέσα σε ένα μήνα από την υποβολή της αναφοράς, αν δεν εκδόθηκε απόφαση, οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα προσφυγής στο Δικαστήριο Εκτέλεσης των Ποινών. Το Δικαστήριο αυτό, εφόσον δεχθεί κατ' ουσίαν την προσφυγή, αίρει τα αποτελέσματα που απορρέουν από την παράνομη ενέργεια ή εντολή.»

12. Το άρθρο 21 του ίδιου νόμου αφορά των χώρο ζωής των κρατουμένων. Προβλέπει τα εξής :

«1. Κάθε κατάσταση κράτησης (...) μπορεί να διαθέτει πτέρυγες, χωρίς δυνατότητα επικοινωνίας ανάμεσα στους κρατούμενους σε αυτές. Οι πτέρυγες περιλαμβάνουν κελιά και κατ' εξαίρεση θαλάμους δυναμικότητας κατά προτίμηση μέχρι έξι ατόμων.

(...)

4. Οι θάλαμοι πρέπει να διαθέτουν εμβαδόν τουλάχιστον 6 τετραγωνικών μέτρων για κάθε κρατούμενο και να είναι εξοπλισμένοι με αντίστοιχα κρεβάτια, ντουλάπες, καθώς και ανάλογης επιφάνειας τραπέζι ή τραπέζια με ισάριθμα καθίσματα.

5. Τα ατομικά κελιά και οι θάλαμοι έχουν δικές τους εγκαταστάσεις θέρμανσης και υγιεινής (νιπτήρα, αποχωρητήριο). Κάθε εγκατάσταση υγιεινής των θαλάμων δεν πρέπει να εξυπηρετεί περισσότερους από τρεις κρατούμενους. Η ύπαρξη λουτρού στα κελιά και τους θαλάμους δεν είναι αναγκαία, αν υπάρχει ικανός αριθμός ιδιαίτερων κοινών εγκαταστάσεων λουτρών, με θερμό και κρύο νερό, για την ατομική υγιεινή και καθαριότητα κάθε κρατουμένου.»

13. Το άρθρο 40 του νόμου υπ' αρ. 3459/2006, που κωδικοποιεί τους νόμους τους σχετικούς με τα ναρκωτικά, ορίζει τα εξής :

"Όσοι καταδικάζονται σε ποινή κάθειρξης για παράβαση του παρόντος Κεφαλαίου (...) μπορούν να απολυθούν, υπό τον όρο της ανάκλησης, εφόσον έχουν εκτίσει προκειμένου για πρόσκαιρη κάθειρξη τα τέσσερα πέμπτα (4/5) της ποινής τους και προκειμένου για ισόβια κάθειρξη τουλάχιστον είκοσι πέντε (25) έτη."

2. *Η ετήσια έκθεση του Συνηγόρου του πολίτη για το έτος 2009*

14. Στην ετήσια έκθεσή του για το έτος 2009 (σελ. 37-38), ο Συνήγορος του πολίτη υπογράμμισε στο κεφάλαιο «Επιδείνωση των συνθηκών κράτησης στα σωφρονιστικά καταστήματα», τα ακόλουθα :

(μετάφραση της Γραμματείας)

«Ο κύριος λόγος της επιδείνωσης των συνθηκών κράτησης είναι αναμφισβήτητο το πρόβλημα του υπερπληθυσμού. Ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί η φυλακή των Ιωαννίνων , όπου πληρούνται οι προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί η κατάσταση ως «απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση» σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (υπόθεση 20503/2008).

Το πιο σημαντικό πρόβλημα είναι αυτό του αριθμού των κρατούμενων σε σχέση με τις υπάρχουσες υποδομές. Οι κρατούμενοι στοιβάζονται σε θαλάμους, κελιά και διαδρόμους, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργείται μια αποπνικτική ατμόσφαιρα. Οι απαιτήσεις για ελάχιστο προβλεπόμενο χώρο (6 τ.μ. ανά κρατούμενο και μέχρι 6 κρατούμενοι ανά θάλαμο) δεν τηρούνται αφού οι θάλαμοι φιλοξενούν κατά πολύ μεγαλύτερο

αριθμό κρατουμένων. Τα κελλιά απομόνωσης δεν είναι κατάλληλα και δεν χρησιμοποιούνται για την εκτέλεση των πειθαρχικών ποινών αλλά για να τοποθετούνται οι κρατούμενοι που περισσεύουν ή για να προστατεύουν ορισμένους κρατούμενους από ενδεχόμενες επιθέσεις συγκρατουμένων τους.

Χαρακτηριστική περίπτωση που πρέπει να αντιμετωπιστεί αμέσως είναι ο περίφημος «διάδρομος» της φυλακής των Ιωαννίνων. Η κατάσταση εκεί είναι πραγματικά αφόρητη λόγω του ότι δεκάδες κρατούμενοι ζουν σε συνθήκες απολύτως αποπνικτικές στους διαδρόμους του κτιρίου, όπου δεν υπάρχει ούτε ένα τετραγωνικό μέτρο διαθέσιμο για να μπορούν να στέκονται όρθιοι. Και στις δυο πλευρές του διαδρόμου έχουν τοποθετηθεί κρεβάτια και υπάρχει μόνο πολύ λίγος χώρος ανάμεσά τους για να περνούν αυτοί που πηγαίνουν στα κελλιά τους. Δεν υπάρχουν τουαλέτες στους διαδρόμους και οι κρατούμενοι κάνουν τις ανάγκες τους σε γειτονικά κελλιά.

Οι διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη επιβεβαιώνονται από την Έκθεση της Εθνικής Επιτροπής για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην έκθεσή της σχετικά με τα δικαιώματα των κρατουμένων και τις συνθήκες κράτησης στις ελληνικές φυλακές, της 10^{ης} Απριλίου 2008.

B. Οι επιταγές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων (CPT)

1. Απόσπασμα της 2^{ης} Γενικής Έκθεσης δραστηριοτήτων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων (CPT/Inf(92)3) της 13^{ης} Απριλίου 1992.

«46. Το θέμα του υπερπληθυσμού αφορά άμεσα την αποστολή της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT). Όλες οι υπηρεσίες και δραστηριότητες στο εσωτερικό της φυλακής θα θιγούν αν πρέπει να φιλοξενεί περισσότερους φυλακισμένους από τον αριθμό για τον οποίο έχει προβλεφθεί η φυλακή. Η γενική ποιότητα της ζωής στο ίδρυμα θα επηρεαστεί, και ίσως σε σημαντικό βαθμό. Επίσης, ο βαθμός υπερπληθυσμού μιας φυλακής, ή σε τμήμα αυτής, μπορεί να αποτελεί από μόνος του, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση.

47. Ένα ικανοποιητικό πρόγραμμα δραστηριοτήτων (εργασία, διδασκαλία και άθληση) έχει μεγάλη σημασία για την καλή ποιότητα ζωής των φυλακισμένων. Αυτό ισχύει για όλα τα σωφρονιστικά καταστήματα, είτε αφορούν την εκτέλεση ποινών είτε την προσωρινή κράτηση. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) σημείωσε ότι οι δραστηριότητες σε πολλές φυλακές προσωρινής κράτησης σε τέτοια καταστήματα, που γνωρίζουν συχνή εναλλαγή κρατουμένων, δεν είναι εύκολη. Προφανώς, δεν τίθεται θέμα προγραμμάτων εξατομικευμένης

μεταχείρισης σας αυτά που μπορούμε να αναμένουμε σε σωφρονιστικό κατάστημα εκτέλεσης ποινών. Ωστόσο, οι φυλακισμένοι δεν μπορούν να αφήνονται στην τύχη τους, να φθείρονται για εβδομάδες, ή και μήνες, περιορισμένοι στα κελιά τους, ακόμα κι όταν οι υλικές συνθήκες είναι καλές. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) θεωρεί ότι ο στόχος πρέπει να είναι να διασφαλίζεται στους κρατούμενους σε καταστήματα προσωρινής κράτησης ότι μπορούν να περάσουν εύλογο χρόνο της ημέρας (8 ώρες ή περισσότερο) έξω από το κελί τους, απασχολούμενοι σε ενδιαφέρουσες δραστηριότητες διαφορετικών ειδών. Στα σωφρονιστικά καταστήματα για καταδικασθέντες κρατούμενους, προφανώς, το καθεστώς πρέπει να είναι ακόμα υψηλότερου επιπέδου.

48. Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στην άσκηση σε εξωτερικό χώρο. Η απαίτηση σύμφωνα με την οποία οι φυλακισμένοι πρέπει να μπορούν κάθε μέρα να κάνουν σωματική άσκηση σε εξωτερικό χώρο, γίνεται ευρέως δεκτή ως θεμελιώδης εγγύηση (κατά προτίμηση, θα πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα ενός ευρύτερου προγράμματος δραστηριοτήτων). Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) θέλει να υπογραμμίσει ότι **όλοι οι κρατούμενοι χωρίς καμία εξαίρεση** (συμπεριλαμβανομένων αυτών που βρίσκονται σε κελί απομόνωσης ως ποινή) θα πρέπει να δικαιούνται καθημερινά άσκηση σε εξωτερικό χώρο. Είναι επίσης προφανές ότι οι εξωτερικοί χώροι άσκησης θα πρέπει να είναι ευρύχωροι σε λογικό βαθμό και κάθε φορά που είναι δυνατόν, να διαθέτουν και καταφύγιο για την κακοκαιρία.

(...)

Οι φυλακισμένοι πρέπει επίσης να έχουν τακτική πρόσβαση στα ντους ή τα μπάνια. Επίσης, είναι επιθυμητό τα κελιά να έχουν τρεχούμενο νερό.

50. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) θα ήθελε να προσθέσει ότι ανησυχεί ιδιαίτερα όταν διαπιστώνει στο ίδιο κατάστημα συνδυασμό υπερπληθυσμού, λίγων δραστηριοτήτων και μη κατάλληλη πρόσβαση στις τουαλέτες ή τους χώρους υγιεινής. Η συσσώρευση τέτοιων συνθηκών μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα ατυχής για τους κρατούμενους.»

2. *Αποσπάσματα από την 7^η Γενική Έκθεση Δραστηριοτήτων (CPT/Inf(97)10) της 22ας Αυγούστου 1997.*

«13. Όπως υπογράμμισε η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) στην 2^η Γενική της Έκθεση, το θέμα του υπερπληθυσμού αφορά άμεσα την αποστολή της Επιτροπής (πρβ. CPT/Inf (92) 3, παράγραφος 46).

Μια φυλακή με υπερπληθυσμό σημαίνει ότι ο κρατούμενος είναι περιορισμένος σε στενούς και ανθυγιεινούς χώρους, μόνιμη έλλειψη ιδιωτικότητας (αυτό ακόμα και όταν πρόκειται να ικανοποιηθούν τις φυσικές τους ανάγκες), περιορισμένες δραστηριότητες εκτός κελλιού λόγω ζήτησης που υπερβαίνει το διαθέσιμο προσωπικό και υποδομές, επιβαρυνμένες υπηρεσίες υγείας, αυξημένη ένταση και περισσότερη βία μεταξύ των κρατουμένων και του προσωπικού. Η απαρίθμηση αυτή δεν είναι εξαντλητική.

Επανειλημμένως, η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι οι ολέθριες συνέπειες του υπερπληθυσμού έχουν καταλήξει σε απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες κράτησης.»

3. Αποσπάσματα από την 11^η Γενική Έκθεση Δραστηριοτήτων (CPT/Inf(97)16) της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 2001

«Υπερπληθυσμός φυλακών

28. Το φαινόμενο του υπερπληθυσμού των φυλακών εξακολουθεί να βασανίζει τα σωφρονιστικά συστήματα σε όλη την Ευρώπη και υπονομεύει βαριά τις προσπάθειες που γίνονται για την βελτίωση των συνθηκών κράτησης. Οι αρνητικές επιπτώσεις του υπερπληθυσμού των φυλακών έχουν ήδη τονιστεί σε προηγούμενες γενικές εκθέσεις δραστηριοτήτων.

(...)

Μεγάλοι θάλαμοι

29. Σε ορισμένες χώρες που επισκέφτηκε η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT), και ιδίως στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, οι κρατούμενοι φιλοξενούνται συχνά σε μεγάλους θαλάμους που έχουν το σύνολο ή την πλειοψηφία των εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούν κάθε μέρα οι κρατούμενοι, όπως οι περιοχές για τον ύπνο και την διαμονή καθώς και οι τουαλέτες. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) έχει αντιρρήσεις επί της αρχής τέτοιων τύπων φιλοξενίας σε φυλακές, και οι αντιρρήσεις της είναι ακόμη πιο έντονες στην περίπτωση που οι θάλαμοι, και αυτό συμβαίνει συχνά, φιλοξενούν κρατουμένους σε χώρους πολύ μικρούς και ανθυγιεινούς. Φτάνουμε στο σημείο να μην αμφιβάλουμε ότι μερικοί παράγοντες, -μερικοί εκ των οποίων πολιτισμικού χαρακτήρα- μπορούν να καθιστούν προτιμότερους, σε ορισμένες χώρες, συλλογικούς χώρους κράτησης παρά ατομικά κελιά. Ωστόσο, δεν υπάρχουν πολλά υπέρ –και υπάρχουν πολλά κατά- ενός συστήματος που εξαναγκάζει δεκάδες και δεκάδες κρατουμένων να ζουν και να κοιμούνται μαζί στον ίδιο θάλαμο.

Μεγάλοι θάλαμοι συνεπάγονται αναπόφευκτα την έλλειψη ιδιωτικότητας στην καθημερινή ζωή των κρατουμένων. Επίσης, ο κίνδυνος εκφοβισμού και βίας είναι υψηλός. Τέτοιες συνθήκες φιλοξενίας μπορεί να διευκολύνουν την ανάπτυξη εγκληματικής υπο-κουλτούρας και να διευκολύνουν την διατήρηση της συνοχής εγκληματικών οργανώσεων. Μπορούν επίσης να κάνουν ιδιαίτερα δύσκολο τον πραγματικό έλεγχο, ακόμα και αδύνατο. Ειδικότερα, σε περιπτώσεις αναταραχών στην φυλακή, είναι πολύ δύσκολο να αποφευχθούν οι εξωτερικές παρεμβάσεις που συνεπάγονται σημαντική προσφυγή στην καταστολή. Με τέτοιους τρόπους, η κατάλληλη κατανομή των κρατουμένων, που βασίζεται στην εκτίμηση των κινδύνων και των αναγκών κατά περίπτωση, γίνεται επίσης μια άσκηση σχεδόν αδύνατη. Όλα τα προβλήματα επιδεινώνονται όταν ο αριθμός των κρατουμένων υπερβαίνει το εύλογο ποσοστό κατάληψης. Επίσης, σε τέτοια περίπτωση, το υπερβολικό βάρος που βαραίνει τις κοινές εγκαταστάσεις όπως τους νιπτήρες και τις τουαλέτες καθώς και ο ανεπαρκής αερισμός για ένα τόσο μεγάλο αριθμό ατόμων οδηγεί συχνά σε αξιοθρήνητες συνθήκες κράτησης.

Ωστόσο, η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) πρέπει να υπογραμμίσει ότι το πέρασμα από τους μεγάλους θαλάμους προς πιο μικρές μονάδες διαβίωσης πρέπει να συνοδεύεται από μέτρα που έχουν στόχο να εγγυώνται ότι οι κρατούμενοι περνούν εύλογο χρόνο της ημέρας τους εκτός της μονάδας διαβίωσης, και απασχολούνται σε ενδιαφέρουσες δραστηριότητες διαφόρων ειδών.

(...)

Μεταδοτικές ασθένειες

31. Η εξάπλωση μεταδοτικών ασθενειών, και ιδίως, της φυματίωσης, της ηπατίτιδας και του Έιτς (VIH/AIDS) έγινε η κύρια φροντίδα για την δημόσια υγεία σε μεγάλο αριθμό ευρωπαϊκών χωρών. Παρόλο που οι ασθένειες αυτές πλήττουν γενικά τον πληθυσμό, έγιναν δραματικό πρόβλημα για ορισμένα σωφρονιστικά συστήματα. Ως προς αυτό, η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) επανειλημμένως αναγκάστηκε να εκφράσει σοβαρή ανησυχία για την ακαταλληλότητα των μέτρων που έχουν τεθεί σε εφαρμογή για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα αυτό. Επίσης, έχει διαπιστωθεί συχνά ότι οι υλικές συνθήκες στις οποίες φιλοξενούνταν οι κρατούμενοι δεν μπορούσαν παρά να ευνοούν την εξάπλωση των ασθενειών αυτών.

Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) αναγνωρίζει ότι σε περίοδο οικονομικών δυσκολιών – όπως αυτές που γνωρίζουν πολλές χώρες από αυτές που επισκέφθηκε η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT)- πρέπει να γίνονται θυσίες, συμπεριλαμβανομένων των σωφρονιστικών καταστημάτων. Ωστόσο, όποιες και αν είναι οι

δυσκολίες σε μια χρονική στιγμή, το να στερούμε από ένα άτομο της ελευθερίας του συνεπάγεται πάντα την υποχρέωση να αναλαμβάνουμε την ευθύνη αυτής. Η υποχρέωση αυτή επιβάλλει αποτελεσματικές μεθόδους πρόληψης, ανίχνευσης και θεραπείας. Η τήρηση της υποχρέωσης αυτής από τις δημόσιες αρχές είναι ακόμα πιο σημαντική όταν πρόκειται να αντιμετωπιστούν ασθένειες που μπορεί να είναι μοιραίες.

Η χρήση επικαιροποιημένων μεθόδων διάγνωσης, ο τακτικός εφοδιασμός σε φάρμακα και άλλα συναφή προϊόντα, η διαθεσιμότητα του προσωπικού για να φροντίζει ότι οι κρατούμενοι παίρνουν τα φάρμακά τους στις σωστές δόσεις και την σωστή στιγμή, καθώς και ενδεχομένως, η ειδική διατροφή, αποτελούν σημαντικά στοιχεία μιας αποτελεσματικής στρατηγικής που έχει στόχο να καταπολεμήσει τις προαναφερθείσες ασθένειες και να προσφέρει τις κατάλληλες φροντίδες στους κρατούμενους. Επίσης, οι υλικές συνθήκες φιλοξενίας των κρατούμενων που υποφέρουν από μεταδοτικές ασθένειες πρέπει να είναι κατάλληλες για την βελτίωση της υγείας τους. Εκτός από το φως την ημέρας και τον καλό εξαερισμό, πρέπει να υπάρχουν ικανοποιητικές συνθήκες υγιεινής και απουσία υπερπληθυσμού.

Επίσης, οι εν λόγω κρατούμενοι δεν πρέπει να είναι χωριστά από τον άλλο πληθυσμό της φυλακής, εκτός αν ένα τέτοιο μέτρο είναι απολύτως απαραίτητο για ιατρικούς ή άλλους λόγους. Ως προς αυτό, η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) θέλει να υπογραμμίσει ιδιαίτερα ότι δεν υπάρχει καμία ιατρική δικαιολογία για τον χωρισμό ενός κρατουμένου με μόνη την δικαιολογία ότι είναι φορέας του Έιτς.

Για να μην υπάρχει καμία παρεξήγηση ως προς τα θέματα αυτά, εναπόκειται στις εθνικές αρχές να φροντίσουν ώστε να εφαρμοστεί ένα πλήρες πρόγραμμα επιμόρφωσης σχετικά με τις μεταδοτικές ασθένειες τόσο ως προς τους κρατούμενους όσο και ως προς το προσωπικό. Ένα τέτοιο πρόγραμμα θα πρέπει να αναφέρεται στους τρόπους μετάδοσης και τα μέσα προστασίας καθώς και στην εφαρμογή των κατάλληλων προληπτικών μέτρων. Ειδικότερα, θα πρέπει να τονιστούν οι κίνδυνοι μετάδοσης του υιού του Έιτς και της ηπατίτιδας Β και C μέσω της σεξουαλικής οδού και της ενδοφλέβιας τοξικομανίας, και να εξηγηθεί ο ρόλος των σωματικών υγρών ως φορέων του VIH και των υιών της ηπατίτιδας.

Πρέπει επίσης να υπογραμμιστεί ότι πρέπει να δίνονται οι κατάλληλες πληροφορίες και συμβουλές πριν –και σε περίπτωση θετικού αποτελέσματος μετά- από κάθε εξέταση διάγνωσης. Επίσης, εξυπακούεται ότι οι πληροφορίες σχετικά με τους ασθενείς πρέπει να καλύπτονται από το ιατρικό απόρρητο. Είναι βασικό, κάθε παρέμβαση στον τομέα αυτό να βασίζεται στην συγκατάθεση των ενδιαφερομένων.

Επίσης, για να είναι πραγματικός ο έλεγχος των προαναφερθεισών ασθενειών, όλα τα υπουργεία και οι οργανισμοί που εργάζονται στον τομέα

αυτό σε μια δεδομένη χώρα πρέπει να φροντίζουν για τον μέγιστο συντονισμό των προσπαθειών τους. Ως προς αυτό, η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) θέλει να υπογραμμίσει ότι η συνέχεια των θεραπειών πρέπει να διασφαλίζεται μετά την απόλυση.»

Γ. Η Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης.

15. Τα οικεία τμήματα της Σύστασης της Επιτροπής των Υπουργών για τους Ευρωπαϊκούς Κανόνες σε σωφρονιστικά θέματα (που υιοθετήθηκε στις 11 Ιανουαρίου 2006 κατά την 952^η Σύνοδο των Εκπροσώπων των Υπουργών) ορίζουν ότι :

«Θεμελιώδεις αρχές

1. Τα άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους πρέπει να τυγχάνουν μεταχείρισης με σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
2. Τα άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους διατηρούν όλα τα δικαιώματα που δεν τους αφαιρέθηκαν με απόφαση που τους καταδικάζει σε ποινή φυλάκισης ή που τα θέτει σε προσωρινή κράτηση.
3. Οι περιορισμοί που επιβάλλονται σε άτομα που στερούνται την ελευθερία τους πρέπει να περιορίζονται στο ελάχιστο δυνατό και πρέπει να είναι ανάλογοι των νόμιμων σκοπών για τους οποίους θεσπίστηκαν.
4. Η έλλειψη πόρων δεν μπορεί να δικαιολογεί συνθήκες κράτησης που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.
5. Η ζωή στην φυλακή ευθυγραμμίζεται όσο αυτό είναι δυνατόν στις θετικές πλευρές της ζωής έξω από την φυλακή.

(...)

18.1 Οι χώροι κράτησης, και ιδιαίτερα, αυτοί που προορίζονται για την φιλοξενία των κρατουμένων κατά τη νύχτα, πρέπει να πληρούν τις απαιτήσεις σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, και στο μέτρο του δυνατού, της ιδιωτικής ζωής, και να ανταποκρίνονται στις ελάχιστες απαιτούμενες συνθήκες για θέματα υγείας και υγιεινής, αφού ληφθούν υπόψη οι κλιματικές συνθήκες, ιδίως όσον αφορά τον χώρο του εδάφους, τον όγκο του αέρα, των φωτισμό, την θέρμανση και τον εξαερισμό.

(...)

18.4 Το εθνικό δίκαιο πρέπει να προβλέπει μηχανισμούς που διασφαλίζουν ότι ο σεβασμός των ελάχιστων αυτών συνθηκών δεν πρέπει να πλήττεται λόγω του υπερπληθυσμού των φυλακών.

18.5 Κάθε κρατούμενος πρέπει κατ' αρχήν να φιλοξενείται τη νύχτα σε ατομικό κελλί, εκτός αν θεωρείται καλύτερο για αυτόν να μένει μαζί με άλλους κρατουμένους.

18.6 Ένα κελλί πρέπει να μοιράζεται μόνο αν είναι κατάλληλο για συλλογική χρήση και πρέπει να καταλαμβάνεται από κρατουμένους που αναγνωρίζονται ως ικανοί να συγκατοικήσουν.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ

I. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 3 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

16. Οι προσφεύγοντες επικαλούνται ότι υπήρξαν θύματα απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης λόγω των συνθηκών κράτησής τους. Επικαλούνται το άρθρο 3 της Σύμβασης, σύμφωνα με το οποίο :

Άρθρο 3 .

«Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθή εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρίσιν απανθρώπους ή εξευτελιστικές.»

A. Ως προς το παραδεκτό

17. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη υπό την έννοια του άρθρου 35 §3 της Σύμβασης. Σημειώνει επίσης ότι δεν αντίκειται σε κανένα άλλο λόγο απαραδέκτου. Επομένως θα πρέπει να κηρυχθεί παραδεκτή.

B. Ως προς την ουσία

18. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι ισχυρισμοί των προσφευγόντων δεν είναι βάσιμοι και δεν επιβεβαιώνονται από αποδείξεις. Εκθέτει συγκεκριμένα ότι στην Ελλάδα, στους κρατούμενους δίνονται τρία γεύματα την ημέρα, καθώς και ειδικά γεύματα για αυτούς που έχουν ιδιαίτερες διατροφικές συνήθειες λόγω των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων. Τους δίνονται επίσης μπουκάλια με μεταλλικό νερό, καθώς και είδη υγιεινής. Έχουν ζεστό νερό όλη την ημέρα και οι θάλαμοι έχουν ένα ή δύο παράθυρα για να επιτρέπουν φυσικό φωτισμό και εξαερισμό. Έχουν πρόσβαση σε εφημερίδες, περιοδικά και τηλεόραση μέσω πληρωμής. Δικαιούνται επίσης ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης καθ' όλη την διάρκεια της κράτησής τους. Το πρόβλημα του υπερπληθυσμού των φυλακών είναι ένα γενικότερο πρόβλημα που αφορά όλες τις ελληνικές φυλακές και οφείλεται σε έλλειψη

οικονομικών πόρων. Παρόλα αυτά γίνονται προσπάθειες για να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα αυτό.

19. Οι προσφεύγοντες επικαλούνται την πλούσια νομολογία του Δικαστηρίου επί του θέματος, τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόληψη των βασανιστηρίων (CPT) και την Σύσταση των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς κανόνες. Υποστηρίζουν ότι κάθε κρατούμενος έχει ζωτικό χώρο που δεν υπερβαίνει τα 2 τ.μ.

20. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, για να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, μια άσχημη μεταχείριση πρέπει να αγγίζει ένα ελάχιστο όριο βαρύτητας, ότι η εκτίμηση αυτού του ελάχιστου ορίου είναι κατ' εξοχήν σχετική, και ότι εξαρτάται από το σύνολο των δεδομένων της υπό κρίση υπόθεσης, ιδίως την διάρκεια της μεταχείρισης και τις σωματικές και ψυχικές της επιπτώσεις καθώς και μερικές φορές από το φύλο, την ηλικία και την υγεία του θύματος. Υπενθυμίζει επίσης ότι, όταν ερευνά αν μια μεταχείριση είναι εξευτελιστική υπό την έννοια του άρθρου 3, εξετάζει αν ο σκοπός της ήταν να εξευτελίσει και να μειώσει τον ενδιαφερόμενο και αν, εξεταζόμενο στις συνέπειές του, το μέτρο επηρέασε ή όχι την προσωπικότητα αυτού κατά τρόπο ασυμβίβαστο προς το άρθρο 3, αλλά ότι, παρόλα αυτά, ακόμα και η απουσία ενός τέτοιου σκοπού δεν μπορεί να αποκλείσει κατά τρόπο οριστικό μια διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 3 (*Peers κατά Ελλάδας*, αρ. 28524/95, §§67-68, CEDH 2001-III, και *Valasinas κατά Λιθουανίας*, αρ. 44558/98, §101, CEDH 2001-VIII).

21. Όσον αφορά ειδικότερα τις συνθήκες κράτησης, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι λαμβάνει υπόψη του τις σωρευτικές επιπτώσεις αυτών, καθώς και τους ειδικούς ισχυρισμούς του προσφεύγοντα (βλ. υπό την έννοια αυτή, *Dougoz κατά Ελλάδας*, αρ. 40907/98, CEDH 2001-II). Ειδικότερα, η διάρκεια κατά την οποία ένα άτομο κρατήθηκε υπό τις επίμαχες συνθήκες αποτελεί ένα σημαντικό κριτήριο (βλ. μεταξύ άλλων, *Alver κατά Εσθονίας*, αρ. 64812/01, 8 Νοεμβρίου 2005). Επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν ο υπερπληθυσμός των φυλακών φτάνει κάποιο επίπεδο, η έλλειψη χώρου σε ένα σωφρονιστικό κατάστημα μπορεί να αποτελέσει το βασικό στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη στην εκτίμηση του κατά πόσο μια δεδομένη κατάσταση είναι συμβατή με το άρθρο 3 (βλ. υπό την έννοια αυτή, *Karalevicius κατά Λιθουανίας*, αρ. 53254/99, 7 Απριλίου 2005).

22. Όσον αφορά ειδικότερα αυτόν τον τελευταίο παράγοντα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, όσες φορές αντιμετώπισε περιπτώσεις κατάφωρου υπερπληθυσμού, έκρινε ότι το στοιχείο αυτό, από μόνο του, μπορούσε να είναι αρκετό για να συμπεράνει το Δικαστήριο την παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης. Κατά γενικό κανόνα, αφορούσε περιπτώσεις

όπου ο προσωπικός χώρος που είχε στην διάθεσή του ο προσφεύγων ήταν κάτω των 3 τ.μ. (*Kantirev κατά Ρωσίας*, αρ. 37213/02, §§50-51, 21 Ιουνίου 2007, *Andrei Frolov κατά Ρωσίας*, αρ. 205/02, §§ 47-49, 29 Μαρτίου 2007, *Kadikis κατά Λιθουανίας*, αρ. 62393/00, §55, 4 Μαΐου 2006, και *Melnik κατά Ουκρανίας*, αρ. 72286/01, §102, 28 Μαρτίου 2006). Αντίθετα, σε υποθέσεις όπου η έλλειψη χώρου δεν ήταν εξίσου κατάφωρη, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη του άλλες πλευρές των υλικών συνθηκών κράτησης για να κρίνει κατά πόσο είναι συμβατή μια κατάσταση με το άρθρο 3 της Σύμβασης. Συγκεκριμένα επρόκειτο για παράγοντες όπως η δυνατότητα του προσφεύγοντα να έχει πρόσβαση στις τουαλέτες διατηρώντας την ιδιωτικότητά του, ο εξαιρισμός, η πρόσβαση στο φυσικό φως, η κατάσταση των συσκευών θέρμανσης καθώς και η συμβατότητα προς τους κανόνες υγιεινής. Έτσι, ακόμα και στις περιπτώσεις που ο προσφεύγων διέθετε στο κελλί του πιο σημαντικό προσωπικό χώρο, συμπεριλαμβανομένων μεταξύ των 3 και 4 τ.μ., το Δικαστήριο συμπέρανε παρόλα αυτά την παραβίαση του άρθρου 3 λαμβάνοντας υπόψη την τον ελάχιστο χώρο σε συνδυασμό με την αποδεδειγμένη απουσία κατάλληλου εξαιρισμού και φωτισμού. (*Vlasson κατά Ρωσίας*, αρ. 78146/01, §84, 12 Ιουνίου 2008, *Babouchkine κατά Ρωσίας*, αρ. 67253/01, §44, 18 Οκτωβρίου 2007, *Trepachkine κατά Ρωσίας*, αρ. 36898/03, §94, 19 Ιουλίου 2007, και προαναφερθείσα *Peers*, §§ 70-72).

23. Τέλος το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι εναπόκειται στο Κράτος να οργανώσει το σωφρονιστικό του σύστημα κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζει τον σεβασμό της αξιοπρέπειας των κρατουμένων, όποιες κι αν είναι οι οικονομικές ή διαχειριστικές δυσκολίες που αυτό εκπροσωπεί. (προαναφερθείσα *Andreï Frolov*, § 48).

24. Στην υπό κρίση υπόθεση, το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες εκθέτουν ότι περνούσαν δεκαοκτώ ώρες την ημέρα σε ένα κελλί –με άσχημο εξαιρισμό– όπου καθένας διέθετε 2 τ.μ., και ότι το κελί τους φιλοξενούσε είκοσι ή τριάντα κρατούμενους, ο προσωπικός χώρος των οποίων περιοριζόταν στην επιφάνεια που καταλάμβανε το κρεβάτι καθενός, ανωτέρω παρ. 6.

25. Το Δικαστήριο σημειώνει στην συνέχεια ότι οι πολυάριθμοι ισχυρισμοί των προσφευγόντων σχετικά με τις συνθήκες κράτησής τους επιβεβαιώνονται από τις διαπιστώσεις που έκανε ο γιατρός της φυλακής στην επιστολή του της 19^{ης} Ιανουαρίου 2008 στον Διευθυντή της φυλακής. Ο γιατρός δήλωνε «σοκαρισμένος» από τις συνθήκες διαβίωσης στην φυλακή και τις θεωρούσε «ακραίες», ακόμα και απαράδεκτες «για ευρωπαϊκή χώρα». Υπογράμμιζε την μεγάλη ποσότητα ψυχοτρόπων ουσιών που καταναλώνονταν στην φυλακή Ιωαννίνων –ανάγκη την οποία απέδιδε στις συνθήκες κράτησης-, τον κίνδυνο μετάδοσης μολυσματικών ασθενειών και την επίπτωση που η σωματική άσκηση και η πολύ κακή

ποιότητα τροφής που μπορούσαν να έχουν στην κατάσταση της υγείας των κρατουμένων.

26. Άλλα έγγραφα αποδεικνύουν ότι ο υπερπληθυσμός της φυλακής ήταν πραγματικός την εποχή εκείνη: στην επιστολή του της 23^{ης} Φεβρουαρίου 2009 που έστειλε στον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, ο ίδιος ο Διευθυντής της Φυλακής Ιωαννίνων αναγνώριζε ότι η φυλακή, που έχει χτιστεί για 80 άτομα αλλά φιλοξενούσε κατά μέσο όρο 220, δεν ήταν σε θέση να προσφέρει ούτε επαγγελματική κατάρτιση ούτε δραστηριότητες αναψυχής.

27. Ομοίως, στην ετήσια έκθεσή του του 2009, ο Συνήγορος περιέγραφε την αφόρητη κατάσταση των δεκάδων κρατουμένων που διέμεναν σε αποπνικτικές συνθήκες στους διαδρόμους της φυλακής και δεν είχαν ούτε ένα τετραγωνικό μέτρο ελεύθερου χώρου για να στέκονται όρθιοι: εξηγούσε επίσης ότι κρεβάτια ήταν εγκατεστημένα και στις δυο πλευρές του διαδρόμου, έτσι ώστε να μένει πολύ λίγος χώρος ανάμεσα στα κρεβάτια, ίσα ίσα ένας χώρος για να κυκλοφορούν οι κρατούμενοι που πήγαιναν στα κελιά τους. Οι διαπιστώσεις αυτές επιβεβαιώνονται από την έκθεση της Εθνικής Επιτροπής για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην έκθεσή της σχετικά με τα δικαιώματα των κρατουμένων και τις συνθήκες κράτησης στις ελληνικές φυλακές, της 10^{ης} Απριλίου 2008.

28. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι τα ανωτέρω στοιχεία περιγράφουν τις συνθήκες κράτησης που είναι προφανώς κάτω των προδιαγραφών που επιτάσσουν τα διεθνή κείμενα επί του θέματος και, ιδίως, κάτω των απαιτήσεων του άρθρου 3 της Σύμβασης. Σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες υποχρεώθηκαν να υποστούν τέτοιες συνθήκες για περίπου ενάμισι έτος, μέση διάρκεια των διαφόρων ποινών που είχαν να εκτίσουν (βλ. παράρτημα).

29. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει συμπεράνει επανειλημμένως την παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης λόγω της έλλειψης προσωπικού χώρου στην διάθεση των κρατουμένων (βλ. μεταξύ πολλών άλλων, προαναφερθείσα *Peers*, §§ 69 και επόμενες, *Kalachnikov κατά Ρωσίας*, αρ. 47095/99, §§ 97 και επόμενες, CEDH 2002-VI, *Maizit κατά Ρωσίας*, αρ. 63378/00, §39 και επόμενες, 20 Ιανουαρίου 2005, *Khoudoiron κατά Ρωσίας*, αρ. 6847/02, §104 και επόμενες, CEDH 2005-X, *Labzon κατά Ρωσίας*, αρ. 62208/00, § 44 και επόμενες, 16 Ιουνίου 2005, *Novosselon κατά Ρωσίας*, αρ. 66460/01, §41 και επόμενες, 2 Ιουνίου 2005, προαναφερθείσα *Andrei Frolov κατά Ρωσίας*, §§43 και επόμενες, *S.D. κατά Ελλάδας*, αρ. 53541/07, §§ 49 και επόμενες, 11 Ιουνίου 2009). Έχοντας υπόψη τη νομολογία του και τα στοιχεία του φακέλου στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο δεν θεωρεί ότι πρέπει να αποκλίνει από το συμπέρασμα στο οποίο έχει καταλήξει στις αποφάσεις αυτές.

30. Θεωρεί ότι, ακόμα και αν οι συνθήκες κράτησης των κρατουμένων δεν είχαν ως σκοπό να τους ταπεινώσουν ή να τους μειώσουν, ήταν ικανές να τους προκαλέσουν οδύνη και ταπείνωση που υπερέβαιναν αυτές που περιλαμβάνει αναπόφευκτα μια δεδομένη μορφή θεμιτής μεταχείρισης ή ποινής, και ότι, επομένως, έκαναν τους ενδιαφερόμενους να υποστούν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση.

Επομένως, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης.

II. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

31. Σύμφωνα με το άρθρο 41 της Σύμβασης,

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και αν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εφόσον είναι αναγκαίο, στον παθόντα δίκαιη ικανοποίηση.»

A. Ζημία

32. Οι προσφεύγοντες ζητούν 10.000 ευρώ καθένας για την ηθική βλάβη.

33. Η Κυβέρνηση θεωρεί ότι η διαπίστωση της παραβίασης αποτελεί επαρκή δίκαιη ικανοποίηση και ότι στην περίπτωση που το Δικαστήριο αποφασίσει να επιδικάσει αποζημίωση, αυτή δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τα 1.000 € για κάθε ενδιαφερόμενο.

34. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι συντρέχει λόγος να επιδικάσει σε κάθε προσφεύγοντα το αιτούμενο ποσό, δηλαδή 10.000€, λόγω ηθικής βλάβης, και το οποίο θα πρέπει να κατατεθεί στον τραπεζικό λογαριασμό των δικηγόρων των προσφευγόντων.

B. Έξοδα και δαπάνη

35. Οι προσφεύγοντες ζητούν επίσης 4.000€ για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη στην οποία υποβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου.

36. Η Κυβέρνηση θεωρεί το ποσό αυτό αδικαιολόγητο και ως μη απαραίτητο και δηλώνει έτοιμη να καταβάλει 1.000 €.

37. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, ο προσφεύγων δεν μπορεί να πετύχει την επιστροφή των εξόδων και της δικαστικής του δαπάνης παρά μόνο στο βαθμό που αυτά αποδεικνύονται αληθή, αναγκαία και εύλογα ως προς το ύψος τους. Στην υπό κρίση υπόθεση, το Δικαστήριο θεωρεί εύλογο να επιδικάσει στους προσφεύγοντες 2.500 € για τον λόγο αυτό, που πρέπει να κατατεθούν στον τραπεζικό λογαριασμό των δικηγόρων των ενδιαφερομένων.

Γ. Τόκοι υπερημερίας

38. Το Δικαστήριο κρίνει σωστό να υπολογίσει το ύψος των τόκων υπερημερίας με βάση το επιτόκιο διευκολύνσεως οριακού δανεισμού της Κεντρικής Ευρωπαϊκής Τράπεζας προσαυξημένου κατά τρεις ποσοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ,

1. *Κηρύσσει* την προσφυγή παραδεκτή,
2. *Αποφαίνεται* ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης,
3. *Αποφαίνεται ότι*
 - α) το καθ' ου η Κυβέρνηση Κράτος πρέπει να καταβάλει στους προσφεύγοντες, εντός τριών μηνών, από την ημέρα που η απόφαση θα γίνει οριστική, σύμφωνα με το άρθρο 44 §2 της Σύμβασης, τα ακόλουθα ποσά που θα πρέπει να κατατεθούν απ' ευθείας στον τραπεζικό λογαριασμό που θα υποδείξουν οι δικηγόροι τους :
 - i. 10.000 € (δέκα χιλιάδες ευρώ), σε κάθε προσφεύγοντα, συν κάθε ποσό που μπορεί να οφείλεται ως φόρος, λόγω ηθικής βλάβης,
 - ii. 2.500 € (δύομισι χιλιάδες ευρώ), από κοινού στους προσφεύγοντες, συν κάθε ποσό που μπορεί να οφείλεται ως φόρος, για έξοδα και δικαστική δαπάνη στα οποία υποβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου
 - β) ότι από την παρέλευση της προθεσμίας αυτής και μέχρι την καταβολή, τα ποσά αυτά θα αυξάνονται με απλό τόκο με επιτόκιο ίσο προς το ισχύον κατ' αυτό το χρονικό διάστημα επιτόκιο διευκολύνσεως οριακού δανεισμού της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσαυξημένου κατά τρεις ποσοστιαίες μονάδες.
4. *Απορρίπτει* το αίτημα δίκαιης ικανοποίησης για τα περαιτέρω.

Συντάχτηκε στα γαλλικά και κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 11 Οκτωβρίου 2011, κατ' εφαρμογή του άρθρου 77 §§2 και 3 του Κανονισμού.

Soren Nielsen
Γραμματέας

Nina Vajic
Πρόεδρος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Ιωάννης Ταγκατίδης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από 31 Μαρτίου 2008 ως τις 23 Αυγούστου 2009 στην φυλακή Ιωαννίνων
2. Nico Tsouni, Αλβανός υπήκοος, κρατούμενος στην φυλακή Ιωαννίνων από τις 10 Δεκεμβρίου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
3. Neki Halili, Αλβανός υπήκοος, κρατούμενος από τις 17 Απριλίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
4. Fatmir Nezai, Αλβανός υπήκοος, κρατούμενος από τις 8 Νοεμβρίου 1997 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
5. Γεώργιος Τσακμάκης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 24 Οκτωβρίου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
6. Γεώργιος Γεωργακόπουλος, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 11 Ιουνίου 2006 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
7. Μανώλης Μοναστηρίδης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 26 Νοεμβρίου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
8. Ιωάννης Λάγαρης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 8 Αυγούστου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
9. Νικόλαος Χοϊδάς, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 8 Μαρτίου 2008, μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
10. Γεώργιος-Αριστείδης Τσόμπας, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 19 Ιανουαρίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
11. Παναγιώτης Μπεστίνης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 19 Ιανουαρίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
12. Βασίλης Τσίκος, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 29 Αυγούστου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
13. Γρηγόριος Κινανίδης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 23 Αυγούστου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
14. Δημήτριος Μαργαζής, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 26 Οκτωβρίου 2005 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
15. Παναγιώτης Φωτιάδης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 9 Νοεμβρίου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
16. Georgi Melkadze, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 3 Ιουνίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
17. Νικόλαος Γιαννιώτης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 10 Νοεμβρίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
18. Παναγιώτης Γεωργιάδης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 28 Μαΐου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
19. Wieslaw-Andrej Pluminski, Πολωνός υπήκοος, κρατούμενος από τις 9 Οκτωβρίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
20. Ελευθέριος Βουρλιώτης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 3 Νοεμβρίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής

21. Essantiki Ressoul, Μαροκινός υπήκοος, κρατούμενος από τις 25 Μαΐου 2006 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
22. Ηλίας Βαρώτσης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 8 Ιουλίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
23. Κωνσταντίνος Γαλδέμης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 28 Οκτωβρίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
24. Μιχάλης Αναγνωστόπουλος, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 23 Ιουλίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
25. Γεώργιος Ζιώγας, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 23 Ιουλίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
26. Artur Cekaj, Αλβανός υπήκοος, κρατούμενος από τις 10 Ιουνίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
27. Ιωάννης Τσιώτας, Έλληνας υπήκοος,
28. Νικόλαος Τσαγγόπουλος, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 25 Νοεμβρίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
29. Ibrahim Mohammed, Σομαλός υπήκοος, κρατούμενος από τις 19 Ιουλίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
30. Κωνσταντίνος Πελεκούδας, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 30 Μαρτίου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
31. Αντώνιος Νικομάνης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 23 Νοεμβρίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
32. Ηλίας Καπετάνιος, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 11 Νοεμβρίου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
33. Αριστοτέλης Κονταζής, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 5 Απριλίου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
34. Γεώργιος Μυλωθρός, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 8 Αυγούστου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
35. Νικόλαος Ρουβιές, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 14 Ιουλίου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
36. Απόστολος Οδοντόπουλος, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 23 Αυγούστου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
37. Παναγιώτης Μπαντιδάκης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 2 Ιουνίου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
38. Γεώργιος Λουκανίκας, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 25 Φεβρουαρίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
39. Βαγγέλης Μπέκος, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 16 Ιουλίου 2008
40. Βασίλειος Παπανικολάου, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 11 Οκτωβρίου 2006 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
41. Ηλίας Αλβανός, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 9 Μαρτίου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
42. Ali Mohammed, Ιρακινός υπήκοος, κρατούμενος από τις 14 Οκτωβρίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής

43. Αναστάσιος Χριστοπάνος, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 10 Απριλίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
44. Δημήτρης Κεφαλάς, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 13 Ιανουαρίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
45. Βασίλης Κάτσαρης, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 8 Μαΐου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
46. Θόδωρας Μαρτζακλής, Έλληνας υπήκοος, κρατούμενος από τις 25 Οκτωβρίου 2007 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής
47. Jani Zerelari, Αλβανός υπήκοος, κρατούμενος από τις 29 Μαρτίου 2008 μέχρι την ημέρα κατάθεσης της προσφυγής